

Til Halden kommune

postmottak@halden.kommune.no

Innspill til "Sentrumsplanen for Halden 2015-2027"

Kort oppsummert

Sentrumsplanen for Halden 2015-2027 inneholder mye bra, men den lider også av betydelige mangler.

Vi mener at sentrumsplanen generelt tar for lite hensyn til de ventede klimaendringene og nivåstigningen i havet. De grønne naturverdiene bør vektlegges i større grad. Forurensingen i munningen av Tista (Mølen, Tyska og Hollenderen) er alvorlig. Det er helt uavklart hvor jernbanen skal gå i fremtiden, samt at støypåvirkning i det nevnte utbyggingsområdet fra både jernbane og havna mangler i beregningen.

Konsekvensutredningen

Det er to områder vi har synspunkter på:

Gammel driftsbanegård

Her er det helt riktig å legge opp til en skikkelig kollektivterminal og parkeringshus – helst med service-tjenester som ladestasjon for el-bil og utleie av sykkel og el-sykkel. Kirkens Bymisjon disponerer noe av den gamle driftsbygningen til sykkelverksted. Her må det også være plass til å innrede et skikkelig sykkelparkeringshus slik Pedalen har i Fredrikstad; se linken:

<http://www.bymisjon.no/Virksomheter/Pedalen/>

Bruken av driftsbanegården er avhengig av hvilke konkrete planer Jernbaneverket vil ha for arealene. Fredede bygninger må kunne omdisponeres i forbindelse med eventuell ombygging til en skikkelig kollektivterminal. Dette er en viktig prioritering som Halden kommune må få en klar avtale for så raskt som mulig.

Grønland

Vi forstår at det vurderes å legge veien mot Idd gjennom en tunell under jernbanen ved den nordre brua. Det er foreløpig uavklart hvordan Jernbaneverket vil fremføre jernbanen til Sverige (tunnel?) da stigningen opp til Tistedal er en bøyg for tungtransporten på jernbanen. Her må man først avklare situasjonen med Jernbaneverket, og planene for biltunell må derfor settes «på vent».

Grøntstrukturen langs elvepromenaden ved Tista er generelt alt for smal. Vi mener at det må tilstrebes et grønt belte med minst 10 meters bredde på begge sider av Tista nedenfor Saugbrugsforeningen, og at det bør plantes busker og trær på begge sider av Tista helt ned til elvas munning. Se mer under punkt 4 nedenfor.

ROS-analyse

Vi går ikke inn på detaljer i vektingen i ROS-analysen, men vi benytter den som disposisjon og et utgangspunkt for vår tilbakemelding:

1: Flom

Det er hevet over tvil at den menneskeskapte endringen i klimaet har medført hyppigere og kraftigere nedbør – og at det blir betydelig verre i fremtiden. Det henvises til flomsituasjonen i Tista i 1975, og vi er forundret over at NVE ikke har utarbeidet flomsonekart for Haldenvassdraget. Vi er også forundret over at det ikke er status på sikkerheten i konstruksjonen på Brekke sluser, eller en risikovurdering for sabotasje/sprengning av demningen på Brekke med de konsekvenser dette ville få langs Femsjøen og Tista.

Det vises til tiltak med å sette en kote på minste byggehøyde til 2,2 meter. Dette mener vi er for lite, og vil komme tilbake til dette under punkt 3 nedenfor.

2: Økt nedbør

Ved store nedbørsmengder (og ved springflo) danner det seg store dammer i gatene i Halden sentrum. Vi kjenner til at det arbeides godt i Halden med å fornye og utvide kloakknett slik at dette kan ta unna overvann. Vi har ikke oversikt over hva teknisk etat gjør i detalj, men pumpestasjoner må nødvendigvis stå i bunnen av rørsystemet når noe skal pumpes videre. I hvilken grad sørger man for en tett ringmur/dekning rundt pumpa som skal holde vann ute ved flom?

Vi vil vise til Oslo kommunes dokument om klimatilpasning; se linken:

https://www.oslo.kommune.no/dok/Vedlegg%5C2014_12%5C1081557_1_1.PDF

Her kan vi henvise til stikkord som ikke er behandlet i Halden kommunes sentrumsplan: Bekkeåpning, grønne tak på bygninger, fordrøyningsbasseng samt regnbed som kan etableres både på privat og offentlig grunn. Se linken:

http://www.bioforsk.no/ikbViewer/Content/103300/Regnbed_mai13.pdf

3: Havnivåstigning og stormflo

Vi ser på det utarbeidete kart som viser 100-års situasjonen, og det slår oss at det er omtrent slik Haldens kystzone var noen hundre år tilbake før «sagmøl» rant ut fra Tista og fylte opp munningen.

Havnivåstigningen varierer ut fra lokale topografiske forhold. Halden ligger ved en elv og innerst i en trang fjord. Det er overveiende sannsynlig at store nedbørsmengder vil renne ut i Tista samtidig med at springflo og storm fra sørvest stuver vann inn fjorden fra Svinesund. Vi så senest i desember 2014 at vannet sto kant i kant med bryggekannten. Høyeste havnivå målt over 0-punktet har vært 1.1 meter, - Jahn Ø. Harboe personlig meddelt.

Med forventet havstigning på 48 cm innen 2100, bør ny byggehøyde i sentrum være minst 2,5 meter, og fortrinnsvis 3 meter for å være på den «sikre siden».

Halden kan trolig sammenlignes med Porsgrunn by, som har lagt opp til en sikkerhetskote på 2,9 meter; Se linken:

http://www.miljodirektoratet.no/no/Klimatilpasning_Norge/Bibliotek/Erfaringer/Kotehoyde-og-beredskapsansvar/

4: Biologisk mangfold

Under biologisk mangfold tar vi med grønnstruktur. I det store og hele er grønnstrukturen i Halden ganske bra. Det blir foreslått at et mindre område i sentrum, som i dag er parkeringsplass, blir omgjort til park/lekeplass. Det er jo flott – vi etterlyser mer av det! Der vi i dag finner det største

biologiske mangfold er i Remmendalen og Schulzedalen. I tillegg tenker vi på de «utbyggingstruede» områdene Tyska og Hollenderen. Det store artsmangfoldet i disse områdene skyldes at det ikke er foretatt en «parkifisering» slik at den naturlige undervegetasjonen er intakt. Vi har flere områder med grønne plener og høye trær, men der er ikke artsmangfoldet særlig stort.

For å beholde det grønne preg Halden har, foreslår vi at det kreves at det plantes *tre nye trær for hvert tre som hugges*. Det bør i størst mulig grad plantes stedegne trær. Bjørketrær er flotte, og de suger mye vann fra grunnen, men de blir svært store og skygger mye i en tett bebyggelse (jfr. Os kirkegård).

Lindetrærne langs på Grønland er flotte. Imidlertid må det sjekkes om dette er hybridlind (*Tilia X Europea 'Zwartze Linde'*). Disse trærne har et giftstoff i nektaren som er dødelig for humler, og det er observert tusenvis av døde humler under slike lindetrær her i Halden. Les linken:

<http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Ett-av-Norges-vanligste-bytrar-dreper-humler-7639415.html>

Vårt forslag er å plante rogn (*Sorbus aucuparia*), langsetter promenaden til Tista. Rogn blir vanligvis et tre eller en stor busk på 3-10 m. Dersom den ikke brytes ned, kan rogn bli et velformet énstammet tre med avrundet og vakker krone. Trærne kan også formes gjennom skjøtsel. Rogn tåler salt, har god lukt fra hvite blomster, får fine farger på bladene på høsten og i gode år bugner trærne med rognebær. Trost og sidensvans er svært glade i disse bærene. Spesielt langs elve- promenaden kan det suppleres med busker som for eksempel svartsurbær (*Aronia melanocarpa*) med hvite blomster på våren og svarte bær som er sunne både for mennesker og trostefugler.

Vår største bekymring gjelder utbyggingen av Tyska og Hollenderen. Her er det flere forhold vi reagerer på. Dette er et område nær byens sentrum som kunne forbli en grønn lunge og som kunne vært opparbeidet med en fin badeplass. Her kunne det også bygges en historisk park for å markere Haldens unike skipshistorie. Haldenvassdragets vernestatus gjelder også de grunne områdene utenfor elveutløpet, trolig forbi Tyska og Hollenderen. Rikspolitiske retningslinjer for Oslofjorden gjelder ikke lenger; nå heter det «Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen». Vi kan ikke se at dette er tatt hensyn til i planen. Se linken:

https://www.regjeringen.no/contentassets/d7da55ae4a10487aac61e810c5ce4e3c/statlige_planretningslinjer_for_differensiert_forvaltning_av_strandsonen_langs_sjoen_110325.pdf

Dette området vil med stor sannsynlighet bli hyppig oversvømmet i framtiden på grunn av havnivåstigning, og i dette området er det altså forurenset grunn. Det er dessuten ennå ikke avklart hvor Jernbaneverket vil legge sine nye toglinjer. Se videre punkt 6, 11 og 13.

6: Infrastruktur/trafikk – vei, jernbane og sykkelvei

Sentrumsplanens forslag til veisystem i sentrum, med tunnel i fjellet, ringveisystem med nedstrøms bro og riving av nåværende firefelts bybro, er basert på at nedstrøms bro er intakt og at ny togtunnel ikke kommer i konflikt med veitunnelen. Dette veisystemet kan være urealistisk, noe som først vil vise seg når jernbanetraseen er fastlagt. Forslaget om fremtidig tunnelloøsning for biler – og kanskje

jernbane – vil riktignok bidra til bedre sykkelframkommelighet og flere sykkelfelt slik det skisseres i sentrumsplanen, - men på svært lang sikt. Imidlertid - det eneste ansvarlige er å vente med både Tyska-utbygging og tunnelbygging til planleggerne har kartfestet framtidens jernbanespor.

Sentrumsplan-utvalget har valgt å legge til grunn et foreløpig inntegnet dobbeltspor, et utkast fra Jernbaneverket da oppdraget gikk ut på Intercity til Halden, uten tanke på videreføring mot Sverige. Nå vet vi at dobbeltsporet skal videre til Sverige, og mange tog skal passere Halden stasjon uten å stoppe. Jernbaneverket mener at hastigheten gjennom stasjonsområdet bør kunne være omkring 100 km/t. Siden togene etter alt å dømme må i tunnel og svak motbakke gjennom festningsfjellet, krever kraftigere nedbremsing mye energi og tid. Det sporet utvalget har lagt til grunn, i skarp sving over Tista, vil være ubrukelig for tog som skal gå fortere enn 40 km/t. Det nye sporet må trolig komme omtrent der det var tegnet inn ved dobbeltsporutredningen i 1992, ut av fjellet ved Refne, over Hollenderen, på bro over bukta utenfor Tyska og inn mot stasjonen omtrent ved elvemunningen. Planlagt bebyggelse på Tyska vil trolig komme for nær sporet, og nedstrøms bro over Tista må muligens rives. Bygging i nåværende jernbanetrasé ved Tyska kan bli en mulighet dersom sporet blir flyttet. Dobbeltsporet til Sverige er muligens et av Norges viktigste samferdselsprosjekt, som vil kunne spare oss for det alvorlige miljøproblemet som vil oppstå når E6 blir blokkert av godstrafikk fordi jernbanen mangler kapasitet. Utbyggingsinteresser i Halden bør tilpasses nasjonale interesser, slik at en slipper offentlig sløseri i form av erstatninger og riving av nye bygg.

Når det gjelder sykkeltrafikk i sentrum – er Naturvernforbundet i Halden svært fornøyd med at man tar inn en «ikke behandlet» plan i sentrumsplanen; «Plan for hovednett for sykkeltrafikk i Halden-høringsutgave 2014». Vi vil påpeke den «Bergenske topografi» i Halden som gjør at mange kvier seg for å sykle bakkene opp fra bykjernen til boligområdene. En satsing på el-sykler vil kunne bidra til at flere bytter ut bilen til fordel for sykkel til jobb store deler av året.

Selv om det legges opp til å bygge ut og merke sykkelveier i Halden, er det en stor mangel på skikkelige sykkelstativ der en kan låse både hjul og ramme fast i stativet. Det er faktisk bare ved jernbanestasjonen man finner sikre offentlige sykkelstativer. Leser vi i «bestemmelser #3» for sentrumsplanen, står det i tabellen på side 10 - *at utenfor forretning og kontor (på 100 kvm BRA) skal det være oppstillingsplass til minimum 1 sykkel*. Vi registrerer at ingen av matbutikkene innenfor sentrumsplanen har satt opp sykkelstativ (ikke de utenfor planområdet heller). Det bør være et pålegg om at de mindre butikkene samarbeider om å sette opp sykkelstativ, og at de store matkjedene får påtrykk om å sette opp skikkelige sykkelparkering til et større antall sykler – og helst under tak. På Nordsiden – for eksempel ved Busterudparken – og ved Høgskolen på Remmen, bør det komme opp offentlig (kommunal) sykkelparkering med gode låsbare sykkelstativ under tak.

Innenfor tidsrammen av sentrumsplanen (2015-2027) må en kunne forvente at det er etablert brede sykkel- og gangtraseer. Planleggerne må vurdere å omgjøre bilvei i sentrum til bred sykkel- og gangvei, der man planter busker og trær (miljøgate) – og viktig; sørge for gode planfrie krysninger (over/under) av bilvei. Vi har ikke tid til å vente på eventuelle tunnelloøsning for biler i fremtiden, og skikkelige sykkelveier må planlegges nå.

Naturvernforbundet i Halden håper det vil framkomme kreative innspill under den bebudete høringen av «Plan for hovednett for sykkeltrafikk i Halden» - og at det blir tatt med i sentrumsplanen.

11: Støy

Naturvernforbundet i Halden er meget overrasket over at det er utarbeidet et støykart som kun tar for seg støy fra biltrafikk. Både tog gjennom byen og båter på havna støyer!

Når båtene ligger ved kai for å laste eller losse, har de strømforsyning fra dieseldrevne strømgeneratorer. Dette er neppe til stor sjenanse i dag, men når man planlegger en boligutbygging med flere hundre boenheter på Mølen, Tyska og Hollenderen, må man ta hensyn til at denne støyen fra hjelpemotorene vil være plagsom for beboerne.

Vi må også regne med at det blir økende støy fra tog som passerer gjennom byen. Det er nødvendig å overføre mer transport fra vei til godstog, og disse vil passere Halden sentrum på vei til og fra utlandet. For de planlagte nye boligfeltene ved Tistas munning, vil naturlig nok hyppige togpasseringer være til stor sjenanse døgnet rundt.

12: Luftforurensning

Halden kommunes Klima- og energiplan 2010-2015, påpeker at mobile kilder (bil og båt) står for over halvparten av klimagassutslippene i kommunen. I 2014 skal reduksjonen ha vært 10 % i forhold til 2005 (var den det?) og i 2020 er målet 20% reduksjon!

Planen er, – og det er Naturvernforbundet i Halden i prinsippet enig i – å fortette boligmassen i sentrum. Slik planen er skissert ønsker man å legge til rette for opp imot 1000 nye boliger. Med tanke på luftforurensning er det et spørsmål om man skal tillate at hver bolig skal ha parkeringsplass til én bil. I tillegg forventer byens øvrige beboere og tilreisende, at det skal være parkeringsplass til alle i sentrum. Dette vil medføre et øket tilskudd av lokal luftforurensning, og det nede i den gryta som Halden sentrum utgjør.

Med Norges tilslutning til EUs klimadirektiv, må vi regne med at samferdselssektoren må ta en betydelig andel av de kuttene som Norge må bidra med. En stor satsing på elektriske kjøretøy som el-buss, el-bil, el-moped og el-sykkel, vil kunne bidra til å få ned luftforurensningen.

13: Forurensning i grunn

Halden kommune er ansvarlig for fjerning av forurensningen i grunnen fra tidligere impregneringsverket ved Tyska. Vi registrerer med bekymring at Miljødirektoratet har planer om å overføre ansvar for oppfølging av lokal forurensning til kommunene. Vi fremholder at den nærmeste myndighet for å påse at forurensningen blir fjernet forsvarlig, må ligge hos Fylkesmannens miljøvernavdeling.

Vi registrerer at forfatningen til brygga ute på Mølen er av tvilsom kvalitet og at kaia synker. Vi må stille spørsmål om ikke kvikksølvforbindelsen som er bundet til «sagmøla» i sedimentet vil komme opp fra bunnen og renne ut i fjorden, når man må reparere og kanskje pele opp brygga på nytt? – Vi mener at også dette vil bli en sak for forurensningsmyndighetene å følge opp.

14: Kulturminner

Sentrumsplanen påpeker at «formspråket i bebyggelsen skal baseres på tydelig slektskap eller nyskapende kontrast. Løsninger må begrunnes med forståelse for området. Tak og takform skal følge områdets karakter. Taktekking skal følge områdets særpreg i materialvalg og farge. Mønehøyder og

takvinkel skal tilpasses områdekarakter og omkringliggende bebyggelse og skal ikke overstige maks angitte mønehøyde. Gesimshøyden ut mot Tista maks 15 m.»

Om Rødsparken leser vi at «som grønn kvalitet i byområdet er dette anlegget av høyeste verdi. Anlegget har direkte kontakt med Remmendalen og Iddefjorden. Ved utbygging på Tyska og Hollenderen er det svært viktig at kontakten med Iddefjorden blir ivaretatt på en god måte. Hele området er foreslått lagt ut som vernesone kulturvern. Eksisterende bebyggelse på Høvleriet er i vernekartet gitt sterkeste områdebetydning for tidligere nærings- og industriområder, mens bebyggelsen i Stadionbakken og på Rødsjordet er gitt sterkeste betydning for bebyggelse etter 1900.»

Etter vår oppfatning er det som her er referert fra sentrumsplanen fornuftige og historisk ansvarlige retningslinjer. Dette gir oss en trygghet for at ikke byens karakter som empireby med kulturhistoriske bygninger av høy nasjonal verdi, ikke kan bli ødelagt av utbyggingsselskaper og arkitekter som vil tjene raske penger, lage minnesmerker over seg selv og kanskje deretter forsvinne fra byen.

Det som har kommet ut om detaljregulering på Tyska og som nå skal sendes ut på høring, bryter grovt med alt det som her er referert fra sentrumsplan-utkastet. Bygningene som er tegnet inn ligner på nyere prosjekter i flere andre byer, og de er absolutt ikke stedstilpasset. De vil dominere og usynliggjøre tilgrensende vernet bebyggelse, og de vil ødelegge utsikten fra Rødsparken. Dessuten er de plassert så nær elvebredden og sjøen at det grønne beltet som sentrumsplanen beskriver, blir redusert til en smal gangvei eller brygge. Et grønt belte må nødvendigvis ha plass til busker, trær og gras eller blomsterrabatter, og det bør derfor ha minst 10 meters bredde. Vi håper virkelig at kommunestyret vil vedta de retningslinjene sentrumsplanen inneholder, og at detaljreguleringen som bryter disse retningslinjene så grovt for Tyska, vil bli avvist. Vi håper også at Fylkesmannen vil sørge for at dette skjer.

For styret i Naturvernforbundet i Halden

Tore Hoell

22.mars 2015